

La Segona República o el mirall trencat

Demà es compleix el 75è aniversari de la proclamació pacífica i festiva d'un règim democràtic que va restaurar la Generalitat

JOAN R. CULLA I CLARA

Ara que la història virtual torna a gaudir d'un cert predicament (l'editorial barcelonina Magescuro acaba de publicar el volum *Franco. Una història alternativa*, on es recullen nou relats ucronícs al voltant de la hipòtesi que el franquisme no hagués existit), resulta temptador especular sobre la ineluctabilitat de l'adveniment de la Segona República. Sobre si un més gran protagonisme de Francesc Cambó en la defensa del règim monàrquic —possibilitat que documenta Borja de Riquer en aquestes mateixes pàgines— hauria pogut salvar aquell règim; o si l'abdicació d'Alfons XIII a favor d'un dels seus fills —tal i com li havien suggerit José Sánchez Guerra i altres polítics conservadors— hauria evitat el naufragi de la monarquia; o si el recurs de darrera hora a la força militar —que el rei sondejà hores abans d'exiliar-se— hagués estat capaç d'impedir que unes simples eleccions municipals enderroquessin la mil·lenària reialesa espanyola.

Elucubracions més o menys agosarades a banda, el cert és que la monarquia alfonsina havia començat a suicidar-se molt abans de 1931. Des del punt de vista de la societat catalana —en el si de la qual els fervors monàrquics foren sempre tebis— el punt de no retorn se situa probablement el 1923-24, amb la descarada connivència del rei en el cop d'Estat del general Primo de Rivera i, després, amb el seu silenci còmplice davant la barroeria catalanòfoba del dictador. Si a aquesta ruptura profunda entre Catalunya i *en cametes* —així era conegut popularment i desdenyosa el monarca— calgués posar-li una data precisa, tal vegada fóra el 19 de maig de 1924. Aquell dia, al saló de Sant Jordi del vell palau de la Generalitat, improvisant unes paraules davant el miler llarg d'alcaldes catalans, Alfons XIII els etzibà: "no olvidéis que soy descendiente de Felipe V...". Una altra data possible seria el 20 de març de 1925, en què la dictadura liquidà sense contemplacions la Mancomunitat catalana, l'únic fruit institucional d'un quart de segle de catalanisme, aquell projecte d'alè noucentista al qual havien contribuït figures tan

Francesc Macià proclamant la República catalana des del balcó principal del palau de la Diputació, a la plaça de Sant Jaume, el 14 d'abril de 1931.

poc lligaires com Rafael Campalans o Pompeu Fabra.

► **"Visca Macià, mori Cambó!"** Amb aquests antecedents el fet que, un cop consumats el fracàs i la caiguda de Primo de Rivera, Cambó i la Lliga apostessin encara per la continuïtat del siste-

ma monàrquic resultava disculpable en termes tàctics —la por al salt en el buit, el pànic a una convulsió social...—, però els va ser desastrós en termes estratègics. L'error de càlcul del partit burgès per excel·lència va deixar el camí lliure a la petita burgesia republicano-catalanista

Passa a la pàgina 2

La Segona República o el mirall trencat

Ve de la primera pàgina per tal d'erigir-se en capdavantera dels anhels majoritaris de democràcia i autonomia. Després d'haver-se aplegat a correu en un partit d'al·luvió —Esquerra Republicana de Catalunya—, i d'haver guanyat contra tot pronòstic unes eleccions municipals que l'opinió pública transformà en plebiscit, aquella classe mitjana radicalitzada va tenir en les figures de Lluís Companys i Francesc Macià els dos protagonistes complementaris del 14 d'abril de 1931: si el primer empeltava la històrica jornada amb sis dècades de reivindicació democràtica i social, el segon li infonia una dimensió nacional que, mitjançant tres dies de fantasmagòrica República Catalana, desembocà en la restauració efectiva de la Generalitat de Catalunya.

Així, doncs, el caràcter exemplarment pacífic, festiu, del canvi de règim en un país que portava 125 anys ensangonat per les confrontacions polítiques, aquella naixença idil·lica convocà entorn del bressol de la Segona República un gran nombre d'expectatives i d'esperances. Però eren unes expectatives força contradictòries i difícils de conciliar.

El 14 d'abril, a Barcelona, no només havia caigut la monarquia. També es produí un canvi d'hegemonia política, un relleu en el protagonisme social, que la veu del carrer resumí amb el crit espontani de "visca Macià, mori Cambó!". Doncs bé, per a les capes mitjanes ara dirigents a través d'ERC, de la Unió Socialista de Catalunya, d'Acció Catalana, etcètera, la Segona República era el marc òptim dins del qual desenvolupar unes polítiques poc o molt inspirades en el radical-socialisme francès i la socialdemo-

El 14 d'abril, a Barcelona, també es produí un canvi d'hegemonia política

cràcia centreeuropea, el marc dins del qual construir un esbós d'Estat del benestar a la catalana: habitatges i barris confortables per a obrers, una educació pública de qualitat, accés de les classes treballadores al lleure i la cultura d'elit, activa mediació dels poders democràtics en els conflictes laborals... "La caseta i l'hortet de'n Macià" va esdevenir la caricatura d'un programa que, tanmateix, tingué en l'Institut-Escola o l'Escola del Mar, en la Casa-Bloc o en els projectes urbanístics elaborats pel GATCPAC sota el nom de Pla Macià, en l'Associació Obrera de Concerts o en les Colònies Escolars de l'Ajuntament de Barcelona valuoses experiències pilot i proves que no es tractava d'un bluff.

► **El miratge revolucionari.** Per tal que el programa del reformisme petit-burgès pogués assolir els objectius d'un incipient Estat-providència feien falta temps —la República en va tenir ben poc— i recursos presupostaris —molt magres en un període de recessió econòmica mundial—. Però també hauria calgut un moviment obrer receptiu a aquella proposta, disposat a integrar-se en el sistema republicà, i aquesta és la condició que menys es va complir. En certa manera, Esquerra va ser, el 1931-32, un laborisme a la recer-

Adalt, manifestació popular d'adhesió a la República. A sota, participants a la revolta de l'Alt Llobregat, detinguts per agents de la Guàrdia Civil.

ca desesperada —i inútil— de les seves Trade Unions.

Sobre el capteniment amb què determinats sindicalistes catalans van rebre el nou règim, les memòries de Joan Garcia Oliver (*El eco de los pasos*) són reveladores; el 15 d'abril, tot just alliberat del penal de Burgos, Garcia Oliver és a Madrid camí de Catalunya, i hi troba un altre llibertari d'acció, Dionisi Eroles: "como a mí, a Eroles ya le disgustaba la República que España acababa de estrenar. La encontraba muy modosa, como menestrala en traje dominguero. (...) Estábamos en República sin haber pasado por la revolución". Pocs mesos després, la tesi segons la qual la democràcia republicana era una etapa transitòria que calia cremar ràpidament per avançar cap a la revolució social, aquesta tesi abanderada per la FAI es va imposar en el si de la CNT i arrossegà bona part del

moviment anarcosindicalista cap a la confrontació amb la República i amb la Generalitat.

La tàctica de la "gimnasia revolucionaria", formulada des del Primer de Muig de 1931, es traduí en un seguit d'espasmes violents (la insurrecció de l'alt Llobregat el gener de 1932 i els fets de Terrassa

La imatge del règim republicà va sofrir una greu erosió en el delicat terreny de l'ordre públic

del febrer següent, les revoltes del gener i el desembre de 1933...) alternats amb consignes del tipus: "¡Obreros, no votéis!", o "¡Frente a las urnas, la revolución social!". Com a conseqüència de tot plegat, la imatge del règim republicà va sofrir una greu erosió en el deli-

cat terreny de l'ordre públic, les esquerres s'afebliren electoralment —fins al punt de perdre les eleccions generals del novembre de 1933— i la recepta de reformisme i integració social d'ERC entrà en crisi.

► **Les fractures de l'ideal.** Naturalment, la pressió de l'anarcosindicalisme revolucionari no va ser l'únic factor que desestabilitzà l'experiència republicana. La "República blanca" del 1931 —segons metàfora del poeta Agustí Esclasans— es va veure també tacada i enfosquida per altres causes: sens dubte, pel rebuig intransigent de les dretes espanyoles a les grans reformes del bienni Azaña i, en especial, a l'aprovació de l'Estatut català; però, en general, per la impossibilitat d'establir consensos polítics bàsics o, dit d'una altra manera, per l'antagonisme profund, pel caràcter mútuament exclouent en-

tre les cultures polítiques de la dreta i de l'esquerra. Sota els efectes d'un sistema electoral brutalment majoritari, això va donar lloc a una perversa dinàmica pendular: tot el que les esquerres havien fet a partir del 1931, les dretes ho van desfer o paralytzar des del desembre de 1933; i les esquerres procuraren engegar-ho de nou el febrer de 1936. I cada cop els perdedors del moment, delerosos de revenja, sentien la temptació de la força per tal de capgirar la truita a favor seu: la Sanjurjada d'agost de 1932, la revolució d'octubre de 1934, la sublevació del juliol de 1936...

A Catalunya, on en teoria tant l'estructura social com els comportaments polítics estaven menys polaritzats, la resistència ferotge de la burgesia agrària davant la moderada reforma del règim de propietat que es concretà en la Llei de Contractes de Conreu d'abril Passa a la pàgina 3

Ve de la pàgina 2

de 1934 va provocar un desastrós efecte dòmino: els terratinents arrossegaren la Lliga, aquesta persuadi el Govern dretà de Madrid d'impugnar la llei, les esquerres catalanes hi van respondre amb la infortunada aventura del Sis d'Octubre, la dreta espanyola n'aprofità el fracàs per suspendre l'autonomia...

En paral·lel amb aquests avatars polítics globals, a molts municipis de Catalunya el poder local havia canviat de mans fins a quatre vegades en menys de cinc anys: les eleccions del 12 d'abril de 1931 el donaren generalment a les esquerres; amb els posteriors comicis del 14 de gener de 1934 les dretes recuperaren força terreny; de resultes del Sis d'Octubre, tots els consistoris passaren a mans de la dreta, àdhuc de la dreta antirepublicana, que va ser escombrada de nou arran del triomf frontpopulista del febrer de 1936. Com a conseqüència d'aquestes oscil·lacions frenètiques, les fòbies ideològico-polítiques i personals es van exacerbar, no només a la conurbació industrial barcelonina, sinó per tot arreu del territori.

A l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà), per exemple, ja les municipals del gener de 1934 —analitzades fa temps per l'historiador Andreu Mayayo— es desenvoluparen en un clima de confrontació civil, ben resumit pels retrets d'un regidor d'esquerres a les dretes guanyadores: "vosaltres sou la majoria elegida pel poble indigne, caciç i carnassa negra de con-

Les fòbies ideològico-polítiques i personals es van exacerbar per tot arreu del territori

vent; en canvi nosaltres ho som pel poble digne i treballador". Després de la repressió del bienni 1934-35, l'atmosfera s'havia enrarit encara més. Així, les *Memòries polítiques* de Claudi Ametlla ens descriuen la vila de Castelló d'Empúries, a mitjan juliol de 1936, posseïda pels ressentiments i les venjances, "ben madura ja per a la guerra". Per les mateixes dates i en un altre extrem del país, a la Seu d'Urgell, el jove dretà Joaquim Viola Sauret —futur alcalde franquista de Barcelona— es topava pel carrer amb un diputat d'ERC, Enric Canturri, i li advertia: "prepareu-vos perquè això se us acaba". "Potser si —respongué el republicà—, però ens ho farem valdre".

Contra el tòpic de l'oasi català, doncs, la deflagració del juliol de 1936 no va ser un fenomen exogen, un càstig projectat des de fora sobre la Catalunya innocent i harmònica. Si la fallida de l'Estat provocada per la sedició militar va desfermar una revolució a gran escala és perquè, també a Catalunya, s'havien acumulat prou factors d'enfrontament social i polític, prou violència latent, prou afanys de destruir l'adversari, prou projectes de futur mútuament incompatibles. I aquesta acumulació certificava el fracàs dels ideals del 14 d'abril.